

Göran Therborn

DET SVENSKESOSIALDEMOKRATIETS SKUMRINGS- TIME

Det svenske parlamentsvalget den 9. september 2018 ga det svakeste resultatet for *Sveriges socialdemokratiska arbetareparti (SAP)* siden 1911, da en nær allmenn stemmerett for menn ble innført. Den gang fikk partiet 28,5 prosent av stemmene, denne gang 28,3. Et helt hundreårs framgang var feid bort. Like fullt hilste partiets ledelse resultatet velkommen som en halv seier, og lederen, Stefan Løfven – en solid, middelaldrende familiemann – gikk seint på valgnatta ut på partifest (sammen med kona). De svenske sosialdemokratenes ambisjoner er blitt smålatne i dag. SAP har historisk sett vært det mest framgangsrike av alle sosialdemokratiske arbeiderpartier i verden. I mer enn et halvt hundreår, mellom 1932 og 1988, fikk det over 40 prosent av stemmene ved hvert eneste valg med et valgsystem basert på forholdstallsvalg i flermannskretser med flere partier. Ingen av de andre partiene i Sverige har fått over 30 prosent siden første verdenskrig. Så seint som i 1994 vant SAP 45 prosent av stemmene. Det hadde regjeringsmakt sammenhengende fra 1932 til 1976, bortsett fra «sommerferieadministrasjonen»¹ i 1936, og deretter igjen i årene 1982-91, 1994-2006 og 2014-18. I skrivende øyeblikk ((oktober 2018) kan vi ikke utelukke at SAP vil dominere en regjeringskoalisjon etter 2018.

Sosialdemokratiet kom til Sverige via Tyskland og Danmark. De danske kameratene var forbilde for den første generasjonen av svenske reformister. Men fra midten av 1930-tallet ble svenskene sett opp til som de beste i sin klasse. SAP-regjeringene hadde i perioden 1936-76 stor suksess med gjennomføring av sosiale reformer: de gikk forsiktig, stegvis fram, alltid godt forberedt. De kunne vise til full sysselsetting, en framgangsrik åpen økonomi som var konkurransedyktig i verdensmarkedet, en sjenerøs velferdsstat og et egalitært samfunn. Omkring 1980 hadde Sverige den minst ulike fordeling av inntekter og minst ulikhet mellom kjønnene i verden. I 1976 foreslo LO å innføre «lønnstakerfond», kanskje det mest vidtrekkende, konkrete virkemiddel for å innføre en sosialistisk økonomi som noen gang var fremmet av vanlige sosialdemokrater. Sosialdemokratiseringen av landet var så gjennomgripende at også den regjeringskoalisjonen av sentrum-høyrepartier 1976-82, som offisielt kalles «borgerlig» i Sverige, måtte styre for full sysselsetting og sosiale rettigheter.²

Motreformasjonen

Det var ledelsen i SAP som sjøl satte i gang den samfunnsøkonomiske motreformasjonen tidlig på 1980-tallet. Den nyliberale vendingen begynte som en slags krisepolitikk. Eksportindustrien var blitt mindre konkurransedyktig på pris. Den gjenværende tekstil- og klesindustrien ble feid vekk, koreanske og japanske verft utkonkurrerte svensk skipsbygging, og stål- og trevareindustriene ble tvunget til å nedbemanne. Profitt- og investeringsnivåene var lave. Betalingsbalansen var negativ i perioden 1978-91, og profittens andel av verdiskapingen falt fra 30 prosent i 1960- og begynnelsen av 70-årene til 24 prosent i 1978. Dette ble framstilt som en trussel mot jobbene selv om nivået i sysselsettingen ble holdt oppe midt i den internasjonale krisen. Økonomene i den svenske fagbevegelsen, LO, så vel som i SAP var enige om at lønningene måtte holdes nede for å øke profittene. Det viktigste virkemiddelet for å oppnå dette var en devaluering straks SAP inntok regjeringskontorene igjen i 1982. Partiledelsen kastrerte det potensialet for samfunnsendring som lå i forslaget om lønnstakerfond framsatt av LOs sjefsøkonom Meidner, selv om en neddempet versjon ble offisielt vedtatt som en symbolsk hilsen til landsmøtene i partiet og fagbevegelsen.³

1980-årene bekreftet det internasjonale gjennombruddet for nyliberal økonomisk teori. En gruppe økonomer i SAP satte i gang et seminar for å tilegne seg de nye ideene fra Chicago og greide å få gjennomslag hos finansminister Kjell-Olof Feldt og sentralbanksjefen. Markedsgjøring og kontroll med inflasjonen ble nå prioritert i sosialdemokratiets politikk. Denne klikken trumfet igjennom liberalisering av svenske kreditt- og kapitalmarkeder i 1985. Feldt forteller at da forslagene ble presentert for Olof Palme, svarte statsministeren: «Gjør som dere vil. Jeg forstår ikke noe av dette likevel». Sammen med reorganiseringen av den lenge innsovnete Stockholms Børs åpnet dette slusene for spekulativ finanskapital, utenlandsk så vel som innenlandsk. Omsetningen steig fra 12 prosent av BNP i 1980 til 68 prosent i 1989 og 128 prosent i 2012. Denne andelen var større enn hos de ledende «børsnasjonene»: 115 prosent i USA, og 123 for Storbritannia.⁴ Dette skapte i neste omgang en selvdrevet, innenlands finanskriser i 1991. Den førte til at full sysselsetting opphørte i Sverige, til at BNP sank med fire prosent og skattebetalerne måtte bidra med ytterligere fire prosent av BNP for å redde bankene.

SAP var heldig med at det ble en borgerlig koalisjon 1991 til 1994, ledet av Moderatenes kaldkrigshauk Carl Bild, som fikk til oppgave å håndtere ringvirkningene da denne finansboblen brast. Det var en oppgave den mestret på en elendig måte og dette banet veg for at SAP kunne vende tilbake til regjeringskontorene med 45 prosent av stemmene.⁵ Sosialdemokratene greide å stabilisere økonomien på nytt og befri landet fra avhengighet av bankierene i New York. Resultatet ble likevel kortlivet og kom i stand gjennom harde

innstramminger. De reviderte ikke filosofien med privatiseringer, liberalisering eller «new public management», der metoder fra private storforetak ble overført til offentlig forvaltning. De hadde ingen tanker om sosial utjamning. De borgerlige og sosialdemokratiske regjeringer som har vekslet med å ha regjeringsmakten etter 1991, har tvert om deltatt i et stafettløp for å fremme ulikhet og profittjag. De har i fellesskap senket skatt på arv, formuer og eiendom til null, lettet skattene på kapitalinntekter i forhold til beskatning av lønningene. De snevret inn kriteriene for sosialhjelp, samtidig med at tildelingskriteriene ble strammet til. I 2016 kåret magasinet *Forbes* Sverige til «beste land for business i 2017» – et land styrt av sosialdemokrater.⁶

Den økonomiske ulikheten har økt. Målet på ulikhet i disponible inntekter har økt med 60 prosent siden 1980, fra en Gini-koeffisient på 0,20 til en på 0,32 i 2013. Inntektsfordelingen er dermed på nivået for 1940-tallet eller til og med siste del av 1930-tallet. To tredeler av denne utviklingen kan tilskrives politiske beslutninger om skattlegging og sosiale ytelser, mens bare en tredel skyldes en mer ulik inntektsfordeling via markedet. Dagens fordeling av inntekter likner en del på den vi finner i England i 1668. Under «The Glorious Revolution» hadde adelen en inntekt som var 30 ganger større enn hva middelklassen av handelsmenn og håndverkere i byene hadde.⁷ Gjennomsnittsledet av den rikeste 0,1-prosenten i Sverige har i dag en disponibel inntekt etter skatt og overføringer som er 38 ganger større enn medianinntekten. Fordelingen av formue har forverret seg enda mer og er blitt den mest ujevne i Vest-Europa, omtrent som med Brasil, Sør-Afrika eller USA.⁸ I 2002 eide den ene rikeste prosenten 18 prosent av alle husholdningenes formue. I 2017 var denne andelen økt til 42 prosent.⁹

Også andre ulikheter er blitt større. *Skolverket* har funnet at en fjerdedel av karakternivået mellom studentene kan tilskrives foreldrenes klasse-tilhørighet, opp fra 16 prosent i 1998. Klasseforskjellen i forventet levealder for 30-åringer beregnet etter utdanningsnivå har økt siden 2000, to år for kvinner og ett år for menn – opp til seks år kortere liv for begge kjønn sammenliknet med de som har høy utdanning. Ulikheten mellom kjønnene er unntaket, for den har ikke økt. Framskrittene fra «1968» og den feministiske kvinnebevegelsen er ikke reversert. De har fortsatt virkning i et tvers igjennom sekularisert samfunn uten en klart religiøs høyrefløy. Det betyr ikke at Sverige har frigjort seg fra mannlig dominans og trangsyn. Men det betyr at da den internasjonale MeToo-bevegelsen kom til Sverige, ledet av yrkeskvinner i politiet, akademikere, leger, jurister og i finans, utløste den en rekke nasjonale, kollektive protester mot seksuell trakassering.

Årsaker

Hvordan kunne denne vendingen med stadig økende forskjeller fjerne mer enn et halvt hundreårs gradvis utjamning? Den avindustrialiserte, globaliserte

kapitalismen dominert av finanskapitalen har en iboende tendens til å øke de økonomiske forskjellene ved å svekke arbeidskraftens posisjon, fragmentere arbeiderklassen og ved å øke etterspørselen etter ukvalifisert arbeidskraft, for ikke å snakke om åpningen av nye muligheter for kapitalen, ved å flytte produksjonen til land med lave lønninger, og ved å skape flere muligheter for rene finansinntekter. En skulle tro at det sosialdemokratiske Sverige var å finne mellom de land som var best rustet til å motstå slike tendenser. Tvert om – ulikhetene i Sverige har økt mer enn i de fleste europeiske land. Det synes å være tre viktige årsaker til denne overraskende utviklingen de tre siste tiårene.

Den kanskje viktigste årsaken har vært SAP-ledelsens skifte av innretning. Den er ikke lenger seriøst opptatt av ulikhet og sosial rettferdighet. Pensjonsavtalen er et illustrerende eksempel. Den ble forhandlet fram i hemmelighet mellom SAP-regjeringen og de borgerlige partiene på 1990-tallet og ble vedtatt i parlamentet i 1998. Hovedgrepet gikk ut på å gjøre pensjonsytelsene avhengige av endringene i BNP og demografi. Hensikten var å gjøre systemet mer bærekraftig under økonomisk og demografisk press – en i og for seg fornuftig målsetting i etterkant av den svenske finanskrisen i 1991. Men de som beregnet dette var drevne politiske hestehandlere, som visste hvordan de skulle unngå at omfordelingen i den nye strukturen i pensjonssystemet skulle få konsekvenser for dem selv. Femten år seinere var det klart at det nye systemet hadde forårsaket en økende relativ fattigdom som var høyere enn i EU – 17 prosent mot 14 prosent i unionen som helhet. I Danmark økte pensjonsfattigdommen med 8 - 9 prosent.¹⁰ I en annen avtale om skatt i 1991 innførte SAP-regjeringen lavere skatteprosent på kapitalinntekt enn på arbeidsinntekt. I 2017 opphevet partiet all arveavgift og skatt på gaver.¹¹ Krisepolitikk og vekstfremmende tiltak sjaltet ut alle andre økonomiske hensyn. Svensk sosialdemokrati hadde alltid tatt hensyn til økonomien, men tidligere balansert dette med en tilsvarende omtanke for sosial trygghet og utjamning.

Dessuten ble det satt i gang en intens og godt finansiert offensiv i favør av næringslivet, først utviklet som motstand mot (og som hevn for) arbeiderklassens framganger på 1970-tallet. For første gang i historien valgte arbeidsgiverforeningen en næringslivsleder (Curt Nicolin) som formann – hans forgjengere hadde alltid vært offentlige tjenestemenn eller funksjonærer fra handelskamrene, som dermed ikke representerte enkeltbedrifter. To år seinere hadde foreningen startet sin egen propagandaavdeling, *Timbro*, Sveriges første viktige tenketank. I oktober 1983 organiserte næringslivet kanskje den største demonstrasjonen noen gang i Sveriges historie for å portestere mot forslaget om å innføre lønnstakerfond. De leide inn 60 jernbanevogner, 200 busser og chartret til og med fly for å bringe demonstranter til Stockholm. (En av de sentrale organisatorene rådførte seg med en studentleder fra 1968 om hvordan en skulle organisere protesten.) I et land med sterke fagforeninger og

en robust tradisjon for klassesamarbeid var offensiven smart nok til ikke å innta en direkte fagforeningsfiendtlig holdning. I stedet fremmet den forslag som svekket fagforeningene på mer subtile måter, for eksempel ved å gjøre det dyrere å være fagorganisert eller dyrere å være medlem av fagforeningenes arbeidsløshetskasse, slik den borgerlige regjeringen gjorde. Næringslivseliten forkynte en individualistisk, nyliberal ideologi og engasjerte seg i intens lobbyvirksomhet, framfor alt når det gjaldt skattepolitikk, i det de truet med at bedrifter ville flytte utenlands hvis de ikke fikk det de ba om. De møtte ingen motstand i denne kampanjen. Stemningen var høy på Industriforbundets personalfest i 1992, der skatteavdelingen framførte en triumferende rap:

«Vi intrigerar
och infiltrerar
i statsrådsberedning, näring, finans
Ja säg den miljö där vi inte finns
Riksskatteverket och rättsliga nämnder
Håller vi i med kraftfulla händer...»¹²

Denne kampanjen møtte ingen motstand. I 2010 kunne jusprofessor Göran Grosskopf, mye brukt av de rikeste svenskene som ekspertrådgiver i skatteplanlegging, beskrive landet som et «skatteparadis for de rike».¹³

Den borgerlige koalisjonen 1991-94 nærret ingen bekymringer for den økende ulikheten. Den reduserte skattene for kapitalsiden ytterligere og avskaffet eiendomsskatten helt, samtidig som de strammet inn på vilkårene for å motta arbeidsledighetstrygd, sykepenger og andre velferdsgoder og åpnet opp for at velferdstjenester kunne bli gjenstand for aksjespekulasjon. (De var likevel smarte nok til ikke å redusere inntektsskatten bare for de rike.) Ny dynamikk i høyteknologiske eksportsektorer har vært den tredje drivkraften bak økende ulikhet, særlig når det gjelder inntektsfordeling. Denne dynamikken utspilte seg lenge innen telekommunikasjonsselskapet Ericsson, og har i den senere tiden avlet mange IT-oppfinnere som på kort tid ble veldig rike: Skype, Spotify og dataspill som Candy Crush og Minecraft har alle svensk opphav. Private investeringsfond, den mest aggressive formen for finanskapital, er usedvanlig godt utviklet i Sverige: de ligger de nest høyest i Europa, etter Storbritannia, i forhold til BNP.¹⁴

Nasjonale fortellinger

De økende klassemotsetningene i det svenske samfunnet gikk ikke ubemerket hen. Kommunestyrene i Stockholm, Göteborg og Malmö oppnevnte kommisjoner for å kartlegge segregerte bostedsmønstre, helse og utdanning så vel som økonomisk ulikhet. LO har nedsatt en arbeidsgruppe som skal undersøke likhet. Den skal avgi rapport til kongressen i 2019. Fra 2017 hadde jeg gleden av å lede et analytisk-politisk prosjekt om «Klasse i Sverige», i regi av den

fagforeningsbaserte tenketanken Katalys. Prosjektet har så langt produsert om lag 20 rapporter og en bok med tittelen *Kapitalet, överheten och alla vi andra*.¹⁵ De kommunale rapportene, og antakelig ennå mer Katalysprosjektet har fått en del oppmerksomhet i nasjonale media. Men forståelsen av at Sverige er et samfunn preget av voksende klasseforskjeller, er begrenset til ei venstreside i moderat vekst. Den omfatter radikale medlemmer av SAP, fagforeningsfolk, Venstrepartiet og et lite mindretall av uavhengige medier. Venstresida har ikke maktet å gjøre dette til en hovedsak i svensk politikk.

Det er to hovedgrunner til at det store flertallet er døvt for den økende ulikheten. Den ene er politisk. På grunn av sosialdemokratiets tunge ansvar for motreformasjonen vil SAP, eller til og med LO-ledelsen, vanskelig kunne kritisere utviklingen. Da måtte de i så fall gjennomgå en kraftig indre strukturell endring. Spørsmål omkring klasse er bare unntaksvis et tema i skoleringen av tillitsvalgte. Den andre skyldes sosiale forhold. Nye klasse-skiller og de urettferdigheter de fører med seg, treffer ikke i første omgang vanlige lønnsarbeidere. Disse har hatt glede av reallønnsøkning i etterkant av den siste finanskrisen. Det stadig større prekariatet i arbeidsmarkedet, de som har midlertidige, usikre jobber er fortsatt for svake og splittede til at de kan heve stemmen – selv om LO-ledelsen henviste til deres situasjon under 1.mai-feiringen. Den stadig større forskjellen i forventet levealder vil bare bli åpenbar når det er for seint å gjøre noe med den. Den økende ulikheten for ungdom under utdanning og innsnevringen av vanlige folks muligheter i livet når arv betyr stadig mer, vil bli synlig først for neste generasjon.

Den dominerende fortelling er derimot at det svenske samfunnet trues av innvandring. Ifølge denne versjonen er innvandring blitt nasjonens største problem, hvilket minner en om hvordan Tyskland så på seg selv i mellomkrigstiden. *Die Juden sind unser Unglück* – jødene er vår ulykke – skapte en atmosfære der nazismen kunne vokse. Den borgelige språkbruken er noe mer polert i Sverige 2018 enn i Tyskland på 1920- og 30-tallet (eller til og med i dagens Bayern hvor «innvandring er alle problemers mor» ifølge Merkels innenriksminister Horst Seehofer). Ifølge lederen for Moderatene som dominerer Alliansen av de fire borgerlige partiene, er «integrasjon» den faktoren som kobler sammen «mange av de problemene vi i dag har i Sverige». Når dette temaet – «et skjebnespørsmål» – stadig dominerer valgkampen, er det en stillestående erkjennelse av at det nyliberale programmet med skattereduksjoner og mer privatisering, som fortsatt står på Alliansens agenda, ikke lenger har noen velgerappell.

Vinter og vår 2018 var SAP og de fire borgerlige partiene samstemte om at innvandrerne og «integrasjon» var den politiske hovedutfordringen landet stod overfor, samtidig som de konkurrerte innbyrdes om hvem som var best til å håndtere dette. Dermed spilte de på hjemmebanen til det fremmedfiendtlige, innvandringskritiske Sverigedemokratene som vokste på meningsmålingene. Dette var det klart mest «troverdige» partiet når det gjaldt inn-

vandrers. Seinere vedgikk SAP sin feil og begynte å argumentere for at 2018-valget egentlig dreide seg om sosialpolitikk, *välfärd*, som i Sverige fortsatt er et positivt ladet ord. Ettersom valgkampen skred fram, dreide SAP litt mot venstre, da de gikk inn for å sette et tak på profitt på offentlige tjenester, angrep Alliansens forslag om å redusere skattene og annonserte en plan for høyere skatter på kapital og bedre velferdsordninger av ulike slag. Helt på slutten av valgkampen ga denne snuoperasjonen resultater på den måten at den demmet opp mot den valgkatastrofen som alle hadde forutsagt. Valget endte med 28 prosent for SAP mot 23-25 prosent i meningsmålingene. Det stadfestet partiets status som landets største og berget trolig Stefan Löfvens hode som partiets leder.

Innvandring og fremmedfiendtlighet

I likhet med det fleste europeiske land har Sverige vært et utvandringsland. Dets innbyggere flyktet i stor målestokk fra fattigdom, men også fra religiøs eller politisk forfølgning. Etniske minoriteter – samer og finner – var små, undertrykt og utsatt for tvungen tilpasning. På slutten av 1930-tallet mobiliserte de fleste studentene og hovedstrømmen i den borgerlige opinionen mot at Sverige skulle ta i mot et dusin jødiske leger som flyktet fra Nazi-Tyskland. Og under krigen medførte Sveriges «nøytralitet» at SAP-regjeringen fikk et godt forhold til Berlin. Men i 1943 hjalp svenske myndigheter og borgere danske jøder til å krysse Öresund og slik unnfly trusselen om utlevering til Tyskland.

Etter krigen, og særlig fra 1960-tallet, var Sverige åpent for en betydelig innvandring av arbeidskraft, de fleste fra Finland, men en del også fra Sør-Europa. På 1970-tallet mottok det politiske flyktninger fra Latin-Amerika, og de ble stort sett vel mottatt. Med oppløsningen av Jugoslavia i begynnelsen av 1990-tallet kom det en ny bølge av innvandrere samtidig med det dype tilbakeslaget som fulgte finanskrisen i 1991. Men da var situasjonen forandret, det var nye tider. Rasistiske og fremmedfiendtlige bevegelser var allerede organisert, framfor alt i Skåne, den sydligste delen av landet. En liten gruppe av aktivister, BSS (*Bevara Sverige svenskt*), startet sin virksomhet i 1979. Sjöbo, en landkommune i Skåne, holdt i 1988 en folkeavstemning der forslaget om ikke å motta noen flyktninger fikk to tredjedeler av stemmene. Samme året stiftet medlemmer av BSS og andre et ytterliggående høyreparti med nynazistiske elementer, Sverigedemokratene (SD). Mellom 1991 og 94 var et fremmedfiendtlig, nyliberalt parti med navnet Nytt Demokrati representert i parlamentet. Det kollapset snart, trass i dets konsekvent fremmedfiendtlige linje.

Sverige etter krigen så på seg selv som en internasjonalt orientert nasjon og samtidig sosialdemokratisk. FN og utviklingshjelp hadde brei støtte. SAPs leder Olof Palme fikk med seg partiet og regjeringen i opposisjon til USAs

krig i Vietnam. Sveriges ambassadør i Chile, Harald Edelstam, ble en nasjonalhelt på linje med Raoul Wallenberg for å ha hjulpet folk der til å flykte fra militærdiktaturets dødsskvadroner. Tidlig på 2000-tallet mottok Sverige mange flyktninger fra den destruktive USA-krigen i Irak og også fra konfliktene på Afrikas Horn og seinere Afghanistan.¹⁶ Borgermesteren i Södertälje, den største industribyen nær Stockholm, vitnet for den amerikanske Kongressen – med stolthet så vel som med bekymring – om at hans by huset flere flyktninger fra Amerikas krig mot Irak enn hele USA til sammen.¹⁷ Det var derfor ikke overraskende at Sverige sammen med Tyskland var det eneste landet som tok frivillig imot bølgen av flyktninger fra Syria og Afghanistan i 2015, da landet mottok mer enn 160 000 flyktninger. I forhold til folketallet tilsvarer det en million flyktninger til Storbritannia. I 2017 var nær 19 prosent av alle innbyggere i Sverige født utenlands, herunder 11 prosent fra Asia eller Afrika.

Samtidig som Sveriges åpne flyktningpolitikk ble motarbeidet av et fremmedfiendtlig og rasistisk, lite mindretall, hadde den brei folkelig støtte. Den dominerende holdningen den gang ble uttrykt av to etterfølgende statsministere: i 2014 oppfordret lederen for Moderatene, Fredrik Reinfeldt, sine landsmenn til å «åpne sine hjerter» for flyktningene. I 2015 kunngjorde Löfven at «vi bygger broer, ikke murer». Ifølge European Social Survey var de nordiske landene generelt, og særlig Sverige, de mest positive i Europa til immigrasjon.¹⁸ Likevel har Sverige nå et klart fremmedfiendtlig parti med Sverigedemokratene. Partiet fikk første gang sete i parlamentet i 2010. Med 5,7 prosent av stemmene gikk det klar av sperregrensen på 4 prosent. Det økte til 12,9 prosent i 2014. Meningsmålingene viste at støtten til Sverigedemokratene økte da flyktningene (i hovedsak) fra Syria kom i 2015. I september 2018 vant de 17,5 prosent av stemmene på landsbasis og ble det største partiet i to av landets valgkretser med 29 og 26 prosent, begge i Skåne. Sverigedemokratene fikk der størst andel – mellom 25 og 39 prosent – av stemmene i 20 av 33 kommuner.

Hva er det med Skåne? En viktig grunn er regionens nærhet til Danmark med sin støyende, småborgerlige populisme og fremmedfrykt. Skåne hadde erfart begge disse fenomenene på 1980-tallet – før Sverigedemokratene så dagens lys. Dansk Folkeparti har med sin suksess og respektable profil framstått som et taktisk forbilde for dem, selv om Sverigedemokratene er mer konservative og til forskjell fra det danske partiet har nynazistiske røtter. Skåne grenser mot kontinentet via Østersjøen og er inngangsporten for mange immigranter (selv om Stockholm kommune har en større andel beboere fra utlandet). Det er også en region med store forskjeller. Her finner man kommuner svekket av avindustrialisering tett opp til velstående områder med utvikling og velstand. Sverigedemokratene har lavere oppslutning i liknende byer og småsteder lenger nord. Partiet en klar landsbygdsprofil. De skånske kommunene partiet ennå ikke har fått grep om, er de to største byene

Malmö og Hälsingborg, universitetsbyen Lund (der alle de ledende parti-medlemmene studerte på 1990-tallet) og de velstående, konservative forstedene.

Selv om Sverigedemokratene gjorde innhugg lenger nord i 2018, er de fortsatt primært forankret i sør og altså hovedsakelig et landsdelsparti. På et nasjonalt nivå stod de heller svakt i de større byene, 10 prosent i Stockholm og 14 i Göteborg, selv om de fikk 17 i Malmö og i universitetsbyene 12 prosent i Lund og Uppsala, samt 9 prosent i Umeå. Flertallet av partiets velgere kom fra den tradisjonelle høyresiden. I 2018 var 42 prosent tidligere velgere fra Moderatene og 16 prosent fra de andre tre partiene i den borgerlige Alliansen. Omlag 23 prosent hadde tidligere stemt på SAP og bare 5 prosent fra Venstrepartiet eller Miljöpartiet. En av åtte SD-velgere hadde tidligere ikke deltatt i valg.¹⁹

Dagens ledelse hos Sverigedemokratene overtok partiet i 2005 og rensket ut den mest åpenbare ny-nazismen. Men slike tendenser finnes fortsatt blant partiets lokalpolitikere med behov for å spille ut sine morderiske fantasier i sosiale medier, som å foreslå etablering av maskingeværposter på Öresundbroen, fantasere om at SAP-politikere utsettes for dødelige ulykker, eller om at en ferge med flyktninger synker, osv. Sverigedemokratene har økt sin oppslutning i to faser. Fram til og med valget i 2014 var stemningen blant de sosiale og økonomiske taperne den viktigste grobunn for framgangen. Skåne ble spesielt hardt rammet av krisen tidlig på 1990-tallet. De som gikk på sosialtrygd den gang, ble rammet på nytt under finanskrisen 2008 og av tilbakeslaget som følge av den borgerlige koalisjonens politikk. Den favoriserte de som hadde arbeid og kuttet samtidig ned på de sosiale ytelsene. Inntektsnivået til den fattigste tredjedelen i befolkningen sank mellom 2008 og 2013. I løpet av de årene økte Sverigedemokratene tilslutningen, og fortrinnsvis rekrutterte de aktivister og lokalpolitikere fra langtidsledige, førtidspensjonerte og marginalt sjølsysselsatte arbeidere.²⁰

I den andre fasen, fra valget i 2014 til i dag, utnyttet Sverigedemokratene den breiere sosiale uroen knyttet til innvandring og gjorde betydelige innhugg i arbeiderklassen, der en fjerdedel stemte på dem i 2018.²¹ Ifølge meningsmålingene nådde partiet en topp i oppslutning på nær 20 prosent i november 2015, like etter hovedbølgen av flyktninger, og gikk så tilbake til 15 prosent i 2017 før det økte igjen i 2018. To årsaker synes å ligge til grunn for den siste endringen. Det ene skyldtes Moderatenes dreining. Sammen med hele den borgerlige Alliansen gjorde de «integrering» av innvandrere til hovedsaken i valgkampen. Den andre grunnen var den moralske panikken som media skapte med sine reportasjer om små bandekriger, preget av et antall skuddvekslinger. Arbeiderklassen i bygningsindustri og transport hadde en tredje grunn til bekymring. EU-baserte selskaper har i økende grad prøvd å svekke arbeidsmarkedet ved å importere lavtlønte fra utlandet (også fra land utenfor EU, for eksempel bygningsarbeidere fra Thailand).

Mellom 40 og 50 prosent av Sverigedemokraternes velgere – det vil si ca 8 prosent av Sveriges befolkning – framstår som regelrette rasister eller fremmedfiendtlige, folk som ikke vil ha en innvandrer til nabo eller at en immigrant blir giftet inn i familien.²² Den vanlige merkelappen «høyrepopulisme» passer dårlig på Sverigedemokraternes. Partiet rider ikke på en bølge av demagogisk retorikk med skarpe angrep mot establishment og uforsvarlige løfter til folket. Dets leder er ikke en oppvigler, men en glatt operatør, kjølig og strategisk smart. Partiet presenterer seg som «sosial-konservativt» på et «nasjonalt grunnlag». Til tross for at det tiltrekker seg proteststemmer fra arbeiderklassen, oppfatter flertallet av dets sympatisører seg som høyreorienterte.

Etterkrigs-Sveriges universalistiske kultur gjorde seg fortsatt gjeldende hos de tradisjonelt borgerlige partiene da de tok standpunkt til Sverigedemokraternes. De nøler fortsatt med å danne noen form for høyreregjering med støtte fra de fremmedfiendtlige. Det svenske parlamentet har siden 2014 bestått av tre politiske blokker. Den rød-grønne blokken består av SAP, Miljøpartiet og det etter-kommunistiske Venstrepartiet. De to førstnevnte dannet en regjeringskoalisjon mellom 2014 og 2018 med nødvendig støtte fra Venstrepartiet for å sikre flertall i parlamentet. Den andre blokken er Alliansen av de fire borgerlige partiene, mens Sverigedemokraternes har dannet sin egne tredje blokk. Sverigedemokraternes kurtiserer Alliansen, særlig de kulturelt mest høyrevridde elementene, Moderatene og Kristeligdemokraternes. Så langt har de ikke hatt noe gjennomslag nasjonalt for dette. Det kan til og med tenkes at Alliansen sprekker på dette spørsmålet, ettersom Senterpartiet og Liberalerne, på det tidspunkt dette skrives, avviser tanken om å regjere med støtte fra Sverigedemokraternes.

Ved valget i 2018 fikk SAP 28,3 prosent av stemmene (en tilbakegang på 2,7 fra forrige valg), Miljøpartiet 4,4 prosent (tilbakegang på 2,5), og Venstrepartiet 8 prosent (fram 2,3). Det var viktig for de parlamentariske forhandlingene etter valget at den rød-grønne blokken med 40,7 prosent fortsatt ble så vidt større enn Alliansen med 40,3 prosent og 143 plasser mot 142. Sverigedemokraternes vant 62 plasser med 17,5 prosent av stemmene. Dette gjorde den parlamentariske situasjonen innfløkt. Den rød-grønne koalisjonen før valget har blitt nedstemt av Alliansen og Sverigedemokraternes. Men hva så? SAP prøver å få med seg Liberalerne og Senterpartiet, som har kunngjort at de ikke ønsker å regjere med støtte fra Sverigedemokraternes i en ny koalisjon. Det er lite sannsynlig at de vil lykkes. De to små sentrumsliberale partiene, som har den mest høyrevridde økonomiske politikken av alle i Sverige, har så langt motsatt seg samarbeid med Sverigedemokraternes. En ordning med SAP kommer neppe i stand. Det mest sannsynlige utfallet er en mindretallsregjering bestående av Moderatene og Kristeligdemokraternes (mer presist «Mammondemokraternes») på de andre borgerlige partienes nåde.

Arbeiderbevegelsens krise

Det svenske valget er et nytt eksempel på den dype krisen som har rammet det klassiske, europeiske sosialdemokratiet. Men før vi generaliserer for mye, er det viktig å være oppmerksom på at denne krisen, som også rammer de store kommunistiske massepartiene i Italia og Frankrike, er ikke altomfattende. De portugisiske sosialistenes suksess med en allianse med partier til venstre og den overraskende suksessen til Corbyn og Sanders valgkamper, viser at det er behov for mer detaljerte analyser. Brede tendenser i samtiden gir opphav til kriser, men det er også klart at disse kan møtes på ulike måter med høyst ulikt utfall. De fire viktigste utviklingslinjene som skaper politiske kriser for sosialdemokratiet er avindustrialiseringen, svekking av industrisamfunnets institusjonelle og sosiale strukturer, nye migrasjonsbølger og en illusorisk konsensus hos eliten om at økonomisk vekst og velferdsstaten har gjort spørsmålet om sosiale reformer og sosial rettferdighet irrelevant.

Avindustrialiseringen har redusert arbeiderklassens historiske kjerne – arbeidere i store selskaper innen transport og verkstedindustri – og utløst et ødeleggende økonomisk jordskjelv i industrikapitalismens sosiale landskap. I 1982 utgjorde industriarbeiderne 20 prosent av velgerne i Sverige. I 2014 telte de bare 9 prosent. I samme periode ble «andre arbeidere» redusert fra 24 til 20 prosent.²³ Sverige har i en internasjonal sammenheng demmet opp mot denne økonomiske ommøbleringen med en nasjonal politikk for samhold, men ikke i samme grad, eller med tilsvarende suksess, som i Norge. I det mer industrialiserte Nord-Sverige med sterke fagforeninger er SAP fortsatt det dominerende partiet trass i store tap til Sverigedemokratene i år.

Sosioøkonomisk oppbrudd, nye kommunikasjonsteknologier og nye former for mobilitet har brutt ned, eller i en del tilfelle helt oppløst folkelige fellesskap, deres organisasjoner (parti og fagforening) og deres kultur. Svenske industribyer og mindre industristeder har gjennomgått en uthuling av sin tidligere rike og tette arbeiderkultur. Men fortsatt er 61 prosent av arbeidere i manuelle yrker og 73 prosent av hvitsnipparbeidere fagorganisert. Arbeidernes utdanningsforbund (ABF) finnes over hele landet, riktig nok mest med hobbykurs og kurs i fremmedspråk. I 1982 identifiserte 60 prosent av velgerne seg med et politisk parti. I 2014 var dette tallet redusert til 27 prosent. I 1956 hadde elleve prosent av velgerne skiftet parti siden forrige valg, i 1968 19 prosent, i 1982 30 prosent og i 2018 økte det til 40 prosent.²⁴

Oppløsningen av arbeiderklassens velgeropplutning om SAP begynte for alvor med partiets høyredreining på 1980-tallet. Mellom 1982 og 1991 falt partiets del av disse velgere fra 70 til 57 prosent. De som tjente mest på dette den gang var det nyliberale populistiske partiet Nytt Demokrati som hadde en klart fremmedfiendtlig profil. Etter en kortvarig oppgang i 1994 kom et nytt tilbakefall etter valget i 2006, da SAP mistet flest stemmer til Moderatene,

som mobiliserte på sysselsettingspolitikk og den økende kløften mellom folk med og uten arbeid. Slik nesten fordoblet de sin støtte fra arbeidervelgerne mellom 2006 og 2010. Det var disse nye Moderatene-velgerne som utgjorde størstedelen av Sverigedemokratens framgang ved valget i 2014.²⁵

I 2018 fikk SAP litt mindre enn en tredjedel av arbeiderstemmene, 31 prosent, mens den rød-grønne blokken fikk 44 prosent til sammen, en tilbakegang fra 56 prosent i 2014, og fra 71 prosent i 2001. Dette var første gang i nyere svensk historie at høyrepartier tok flertallet av arbeiderklassevelgerne, der om lag en tredjedel gikk til Alliansens partier og en fjerdedel til Sverigedemokratene.²⁶ Tilbakegangen for SAP har ikke fulgt en rett linje. I følge de store, halvårlege meningsmålingene om partiloyalitet i regi av Svensk Statistikk har arbeiderklassens oppslutning om SAP vekslet mellom 52 prosent i november 2013, ned til 33 prosent i november 2015, opp igjen til 39 prosent i 2017 før de falt ned i 29 prosent i mai 2018.

Innvandringspolitikk

Den nye bølgen av internasjonal migrasjon (også mellom kontinenter) har skapt en helt ny situasjon for Europa som i et halvt årtusen har vært utgangspunkt for utvandring, ekspansjon og erobringer. Europa utplasserte misjonærer for å omvende mennesker av annen tro. Så lenge Europa var herre på havet, var det aldri snakk om «integrasjon av innvandrere». De få europeerne som «went native» og som ble naturalisert i nye land de slo seg ned i, ble heller foraktet enn beundret i Europa. De utarmede etterkommerne av de tidligere erobrede folkene reiser i dag til land bebodd av etterkommere av deres erobrere. Denne nye vendingen i folkevandringen skøyt fart med en rekke kriger under USAs ledelse i Europas bakland mot sør – fra Afghanistan i øst til Libya i vest. Det har skapt et reelt problem for europeisk sosialdemokrati. For det er deres tradisjonelle støttespillere som er mest utfordret av tilstrømmingen av fattige folk, og disse gruppene anså alltid sosiale rettigheter og sosial rettferdighet som primært nasjonalt avgrenset.

I en tid da rasismen nær sagt var allestedsnærværende, reiste arbeiderbevegelsen i Europeiske nybyggerland stolt paroler som «Arbeidere i alle land for én dere – for et hvitt Sør-Afrika» (i den militante gruvestreiken i Sør-Afrika 1922), «Hold Australia hvitt» (et kjernepunkt i Det australske arbeiderpartiets program). Men hvordan forholder arbeiderbevegelsene i Europa seg til massene av fattige innvandrere som står ved grensepostene deres i en tidsepoke som offisielt sett er «etter-rasistisk»? De svenske fagforeningene støttet en regulert arbeidsinnvandring på 1960- og 70-tallet. Nå går de inn for at innvandring bare skal tillates unntaksvis. De støtter også en mer restriktiv politikk overfor flyktninger etter 2015, samtidig som de godtar retten til asyl. Kontraktører som tar med seg underbetalt arbeidskraft, bekymrer dem mest. Ledelsen i fagbevegelsen har vært veldig aktive i valg-

kampen mot Sverigedemokratene – selv om det har hatt liten virkning utenfor de store industriarbeidsplassene – og noen fagforeninger har lagt ned forbud mot at SD-medlemmer skal ha tillitsverv. Store mengder fattige innvandrere utgjør en alvorlig utfordring for progressive, folkelige partier. Men de store svingningene i politisk støtte til innvandringsfiendtlighet viser at det i stor grad er politiske forhold som avgjør hvor omfattende denne utfordringen er.

Mens tre av de fire faktorene som skaper krise ofte nevnes, blir den fjerde oftest oversett.²⁷ Den blir faktisk oftest snudd på hodet. Man hevder at økonomisk vekst og den eksisterende velferdsstaten gjør strevet for sosial rettferd og reformer overflødig, og dermed overflødiggjøres også partiene som støtter slike krav. Denne sentrumpolitiske illusjonen om at de sosiale problemene er løst, slik at vi kan seile rolig videre ut i velstand og bare justere kursen etter vindene i verdensmarkedene, har vist seg å være feil ved en rekke valg i den seinere tid. Slik selvtilfredshet har påført politikere fra establishment nederlag og vanry. Vi kan registrere at det som kan kalles velferdsstatens utekkelighet eller irritasjoner, er en faktor sammen med økende ulikhet og ujevn geografisk fordeling av den økonomiske veksten. Det velgerne var mest opptatt av på valgdagen, var helse, utdanning, likestilling og sosial velferd. Lov og orden, eldreomsorg og økonomi var lavere prioritert sammen med flyktninger og innvandring.²⁸ Bildet var stort sett det samme i 2014.

Sosialdemokratene greide å skifte velgernes fokus vekk fra innvandring, noe som stanset den videre ferden mot fremmedfrykt. Men sosial velferd var ikke ganske enkelt en vintersak for SAP. Det kom fram mange klager om helsekøer, lange avstander til sykehusene i den store landsdelen i nord. Selv om Sverige ikke har hatt en innstrammingspolitikk som kan sammenliknes med hva den konservative regjeringen i Storbritannia har stått for, har den statlige ressursbruken ikke vært tilstrekkelig til å møte kravene fra en aldrende befolkning. Folk i nord beskyldte politikere fra SAP for å være døve og lite følsomme for folks behov for helsetjenester. I landets nordligste valgkrets, der SAP og kommunistene har stått historisk sterkt, ble et regionalt helseparti valgvinger. Også Sverigedemokratene prøvde å utnytte den urettferdige velferden. De hevdet at ressursene var for små fordi pengene ble brukt på flyktninger. Sosialdemokratene taper ikke oppslutning fordi de har fullført oppgaven med å gjennomføre sosiale reformer. De blir snarere straffet fordi de har fraskrevet seg ansvaret for den viktige jobben med å oppgradere og reparere velferden.²⁹

Diskusjonen om sosialdemokratiets krise bør være opptatt av høyrepartienes motstandsdyktighet overfor slike utfordringer, og av hvilke åpninger som finnes for en framvoksende, ny venstrebevegelse. Motstandsdyktigheten har økonomiske, sosiokulturelle og politiske sider. Den økonomiske dimensjonen gjelder kort sagt et lands plass i verdenssystemet, særlig når det gjelder dets sårbarhet for svingninger i verdensmarkedet og

press fra kreditorer, eller at landet har vært svekket av underutvikling. I dette henseende har Sverige en sterk stilling, en stilling som tidligere sågar var spesiell sammenliknet med de nordeuropeiske landene generelt, selv om den nå er svekket: en egalitær, skatteintensiv, sterkt fagorganisert åpen økonomi som kan konkurrere på verdensmarkedene med suksess.

Til tross for vandalisme i senere tid har Sverige fortsatt en varig reformpolitisk arv. Ingen byer eller regioner er gått i oppløsning som følge av økonomiske forstyrrelser. Prinsippet om sosiale borgerrettigheter er sterkt forankret. Selv om masseinnvandringen har satt det svenske arbeidsmarkedet under press, har dette vært håndtert godt i internasjonal sammenlikning. Sysselsettingsraten for menn født i utlandet (78,4 prosent) er høyere enn gjennomsnittet for alle menn i EU, innenlandske så vel som utlendinger. Kvinner født i utlandet har den samme sysselsettingsgrad (67,4 prosent) som sysselsatte av begge kjønn sett under ett i EU.³⁰ Etterkrigstidens orientering mot universelle løsninger og internasjonal solidaritet står fortsatt sterkt i svensk kultur. Det gjør det vanskeligere for de tradisjonelt borgerlige partiene å danne en regjering med støtte fra den fremmedfiendtlige høyresida, slik som deres motstykker i de tre andre nordiske partiene har gjort. Avstanden mellom Sverige og de andre sosialdemokratiene i Norden – særlig det danske – har økt i seinere tid.

Slik partisystemet i Sverige er satt sammen, har sosialdemokratiet en mye gunstigere situasjon enn de fleste søsterpartiene ellers i Europa, særlig utenfor Norden. I politiske konfrontasjoner står ikke SAP overfor ett eller to store borgerlige partier, men en oppsplittet gruppering av små høyre-partier. SAP er fortsatt den største politiske kraften i 25 av Sveriges valgkretser, selv om det bare er i én av disse de har mer enn 40 prosent av stemmene, og da lengst nord. Det er ikke et storbyparti selv om det i den siste valgperioden har hatt ledelsen i de bystyrene som nå avsluttes i de tre største byene. Det har sin største oppslutning fra de mest industrialiserte regionene, med unntak av Skåne. Det er fortsatt i hovedsak et arbeiderklasseparti med sterke bånd til fagbevegelsen. Selv om det nå domineres av profesjonelle karrierepolitikere, kan SAP fortsatt kommunisere med vanlige folk, ikke minst på grunn av dagens partileder Løfven, en tidligere leder av metallarbeiderforbundet og uten akademisk utdanning. Han utstråler folkelig anstendighet, selv om han preges av den samme tenkemåte og fordommer som enhver annen konvensjonell europeisk politiker. Løfven demonstrerer fra tid til annen et klasseinstinkt, men er også en typisk representant for faglige tillitsvalgte i eksportindustrien, som har forpliktet seg til klassesamarbeid til fordel for bedriftene i den sektoren.

Omgruppering på venstresiden?

Det svenske sosialdemokratiet har åpenbart store problemer med en velgeroppslutning under nivået i 1911. Men det er ikke døende eller politisk irrelevant. SAPs sentrale stilling i det svenske politiske systemet er blitt bekreftet på nytt i manøvreringene etter valget 2018. Partiet har kravlet opp på 30 prosent igjen i de seineste meningsmålingene. Resultatene som det nylig har oppnådd, og framtidsutsiktene tilbakeviser lettvinde tanker om at sosialdemokratiet er kommet til vegs ende. Like fullt er det ingen utsikter til at det moderate sosialdemokratiet kan gjenreises. I en tid med tendenser til høyredreining reiser det et annet spørsmål: har alternativer til venstre et rom de kan vokse i?

Som vi har sett i mange land, kan sosialdemokratiets krise kompenseres av nye, framvoksende krefter til venstre. Venstrepartiet hadde beskjeden framgang med 2,3 prosent til 8 prosent av stemmene ved siste valg. Det er nå et mellomstort parti i Sveriges tre største byer med 12-14 prosent av stemmene og står ellers sterkt i en del kommuner over hele landet. Venstrepartiet er en anstendig venstresosialdemokratisk kraft, drevet av dyktige lokalpolitikere og en populær leder, men uten noen klar ideologisk profil eller evne til politisk fornyelse. Det har sine røtter i det første eurokomunistiske partiet med sitt historiske, 20. landsmøte i 1964, en gang et typisk arbeiderparti, men nå preget av hvitsnipparbeidere. Det fikk 9 prosent av arbeiderstemmene ved valget som nettopp er avholdt. Det bærer den svenske arven fra 1968 og har hatt en betydelig økning av medlemmer de seinere år. Med SAPs svakere evne til mobilisering er det Venstrepartiet som nå organiserer de største 1. mai-demonstrasjonene.

Vi lever i en tid med løst strukturerte bevegelser som mobiliserer gjennom sosiale medier og i gatene. Stundom kan energien i disse kanaliseres for å fornye et eksisterende parti slik som i tilfellet med kampanjen for Corbyn og Momentum. I andre tilfeller kan de danne nye partier mer preget av å være bevegelser slik som Podemos i Spania eller La France Insoumise i Frankrike. I Tyskland er utsiktene til bevegelsen Aufstehen, satt i gang av Sara Wagenknecht, fortsatt åpne. Den framstår som et bredt (økumenisk) samarbeidsprosjekt som favner venstresosialdemokrater, De grønne og folk som sympatiserer med Die Linke. En svensk bevegelse måtte bli av dette samlende, økumeniske slaget, men uten nasjonalistiske overtoner. Som i Tyskland er det ikke rom for flere venstresidepartier. De som fins, er godt institusjonaliserte, og de vil ikke tillate noe slikt som La France Insoumise å vokse ut av deres ruiner. Av samme grunn fins det ingen åpen dør i en døende organisasjon som fortsatt har en reell parlamentarisk representasjon slik som det britiske Labour, invadert som det nå er av venstresideaktivister. Det fins heller ingen basis for en grasrotbevegelse av Podemos-typen, i alle fall ikke før neste økonomiske krise.

Det som trengs – og det må det være mulig å få til – er en brei, usekterisk bevegelse som kan vekke SAP, Venstrepartiet og Miljøpartiet med en injeksjon av ny energi, ideer og radikalisme, Dette vil gi håp og inspirasjon til progressivt innstilte medlemmer som nå føler seg sviktet av de eksisterende partier. Vi kan føye til at det er et større potensial i Sveriges progressive middelklasse enn i mange andre land ettersom flertallet i disse sosiale lagene er fagorganiserte. En større sosial konflikt er under oppseiling med fokus på fagarbeidets verdighet – dets etikk, yrkesstolthet, autonomi og ansvar – som angripes stadig mer aggressivt av «new public management», privatiseringspirater og torpedoer utkledd som forretningskonsulenter. Men en slik konflikt er likevel ikke synlig for øyeblikket. Hva som enn blir utfallet av regjeringsforhandlingene, vil den svenske sosioøkonomiske Motreformasjonen trolig fortsette å hamre løs på det siste hundreårets mest framgangsrike eksperiment med demokratiske og sosiale reformer.

11. oktober 2018

Oversatt av Hans Ebbing og Lars Mjøset

PS. Januar 2019

Den overenskomst som i januar ble inngått mellom sosialdemokratiet, Senterpartiet, Liberalerne og Miljøpartiet har mange likheter med den politikken som gjorde slutt på det franske sosialdemokratiet. Et brutalt økonomisk-sosialt høyregir som på alle områder – arbeidsmarkedet, utleiemarkedet for boliger, eiendomsmarkedet, inntektsfordelingen, den offentlige tjenestesektoren, lik pleie og skole for alle – overgir lønnstakernes og prekariatets interesser til fordel for kapitalen, arbeidsgiverne, bolighaiene, grunneierne, de høyest lønte, arvingene, den skattefinansierte finanskapitalen og konsulent-selskapene. Som i Frankrike tilbys den mer eller mindre progressive urbane øvre middelklassen en klype klimapolitikk og litt mer innvandring – men hardere regler for innvandrerne i landet – med en regning som sendes til de lavtlønte og ikke-eiere av kapital.

Denne overenskomsten er et slag i ansiktet på dem det klassiske sosialdemokratiet en gang for lenge siden kalte «det arbeidende folket». Overklassens og øvrighetens fåmannsvelde spres stadig bredere. Progressive sosialdemokrater og venstrepartifolk svelget overenskomsten for å stoppe en regjering av Moderatene og Kristeligdemokratene (støttet av Sverigedemokratene). Den regjeringen hadde et mindre ekstremt budsjettprogram og ga ikke parlamentarisk grunnlag for Sverigedemokratenes drømmer om mordbrann og deportasjoner. – De som svelget overenskomsten kommer nok til å angre seg like mye som Macrons rekrutter fra sosialistpartiet. Januaravtalen med høyre-Liberalerne og det nyliberale Senterpartiet flyttet tyngdepunktet i svensk økonomisk og sosial politikk kraftig til høyre.

Men som jeg understrekte ovenfor er sosialdemokratiets krise verken universell eller lik overalt. SAP vil ikke falle sammen som franske PS. SAPs sosiale røtter og organisasjon er fortsatt dypere, dets posisjon i det nasjonale politiske systemet er mer fordelaktig. På den andre siden kan man formode at med en liten tår fransk «esprit» og kampvilje i den svenske arbeiderbevegelsen, hadde Löfven aldri klart å få igjennom sin januarkapitulasjon. Den helt ufranske underdanige tausheten under de lukkede regjeringsforhandlingene var øredøvende. Uten den hadde Senterpartiet og Liberalerne, i alle fall inntil videre, fått følgende valg: å nøye seg med det klasse-samfunnet som er blitt utdypet siden 1980-tallet og ikke mer enn det, *eller* å innrømme Sverigedemokratenes verdi som støtte for kapitalens og høyinntektsgruppens fortsatte erobringstokt.

Siden 1930-tallets sosiale krisepolitikk har Sverige vært et verdensberømt, beundret medborgerland preget av rettigheter, omtanke, omsorg og politiske ledere med sosialt ansvar. Denne beundringen var ikke alltid så velfortjent, men den har vært seiglivet og blitt spredd over kontinenter. Innenriks fikk den sosiale kontrakten en bred basis, som inkluderte Arbeidsgiverforeningen (SAF), bankfolk som Tore Browaldh, industriledere som

Erland Waldenström, og en rekke borgerlige politikere som Axel Pehrsson-Bramstorp, Bertil Ohlin, Gunnar Helén og Olof Johansson. Dagens svenske kapitalister og borgerlige politikere har ettertrykkelig frasagt seg den borgerlige delen av tradisjonen. Og nå spilles den sosialdemokratiske delen bort av Löfven, Andersson, Ygeman & Co.

Det er betegnende at mens SNS (Studieförbundet Näringsliv och Samhälle) – det siste tilfluktstedet for opplyst borgerlighet i Sverige – i sin konjunkturrapport 2019 foreslår økte eiendomsskatter, så lover den nye regjeringen (punkt 45) ytterligere å senke skattene på gevinster fra eiendomsalg. En gang var full sysselsetting en sentral og fram til 1990-tallet en vellykket del av sosialdemokratisk politikk. Nå har til og med den mer tvetydige målsettingen om EUs laveste arbeidsløshet i 2020 blitt fjernet.

Annie Lööf, på hvis nåde Löfven er statsminister, har offentlig erklært at Margaret Thatcher og den amerikanske ultrahøyreideologen Ayn Rand er hennes idoler. Skal Mrs. Thatcher være Sveriges ledestjerne inn i 2020-tallet – med en tidligere metallforbundsleder ved roret?

Samfunnsutviklingen på kort sikt er jo mer usikker enn været, så jeg har ikke noe pålitelig svar. Men klimaforskere kan oppdage langsiktige utviklingstendenser, og samfunnsvitere kan det også iblant. Sverige beveger seg nå bakover, mot et digitalisert stendersamfunn, henimot en forsterking av overklassens, øvrighetens og, kanskje, den øvre middelklassens fåmannsvelde.

Oversatt fra svensk av Einar Braathen

NOTER

- 1) Per Albin Hansson ledet sin første regjering fra 1932 til sommeren 1936, da den gikk av fordi den ikke fikk flertall for forsvarspolitikken. Bondeförbundet ledet av Axel Pehrsson-Bramstorp dannet da «sommerferieregjeringen» som varte til valget høsten 1936. Her gikk sosialdemokratene sterkt fram, og Hansson dannet sin andre regjering – i koalisjon med Bondeförbundet (som seinere ble omdøpt til Centerpartiet). Da den finske vinterkrigen brøt ut i 1938 dannet Hansson sin tredje regjering – en samlingsregjering med de tre borgerlige partiene. – *O.a.*
- 2) Høyresiden vant valget ved at Centerpartiet gikk inn for avvikling av atomkraft og la hovedvekten på å takle energispørsmålet i en splittet koalisjon.
- 3) Se Jonas Pontusson, «Radicalisation and Retreat in Swedish Social Democracy», *New Left Review*, september-oktober 1987.
- 4) Peter Hedberg og Lars Karlsson, «Den internationella och nationella börshandelens omvandling och tillväxt 1963-2013» i Mats Larsson, red. *Stockholmbörsen på en förendrad finansmarknad*, Stockholm 2016, s. 214.
- 5) Bild var en aggressiv talsmann for utvidelsen av NATO og EU på 1990-tallet. Han bestrebet seg særlig for å innlemme de baltiske statene. Det var imidlertid regjeringen til Ingvar Carlsson, Olof Palmes etterfølger, som ledet Sverige inn i EU. Etter en periode der han, med høy gasje fra direktørstillinger i finans- og IT-selskaper, sirkulerte mellom internasjonale institusjoner og tenke-tanker, returnerte Bild som en sterkt høyreorientert utenriksminister i koalisjonsregjeringer ledet av Moderatene 2006-14.
- 6) *Forbes*, 21. desember 2016.
- 7) Angus Maddison, *Contours of the World Economy, 1-2030 AD*, Oxford 2007, s. 278 f.
- 8) Credit Suisse, *Global Wealth Databook 2017*, table 6-5.
- 9) Det er vanskeligere å beregne og sammenlikne fordelingen av eiendom enn av inntekter. Men de data vi finner om den høyst uvanlige konsentrasjonen i Sverige, synes å være solide. Se for eksempel Sveriges fremste ekspert på dette området, Daniel Waldenström i Jacob Lundberg og Daniel Waldenström. «Wealth inequality in Sweden. What can we learn from capitalized income tax data?» *Working Paper*, Department of Economics, Uppsala University 22. april 2016. Ifølge beregningene fra Svensk statistikk hadde de 30 prosent fattigste i landet ingen netto formue, bare netto gjeld (faktisk, regnet som en helhet hadde de fattigste 60 prosent ingen netto formue). Mer dokumentasjon om virkningen av Den svenske motreformasjonen finnes hos Therborn, «The People's Home is falling down, time to update your view of Sweden», *Sosiologisk forskning*, 54:4, 2017, og Therborn, *Kapitalet, överheten och alla vi andra: Klassamället i Sverige – det rådande och det kommande*. Arkiv förlag, Lund 2018.
- 10) Relativ fattigdom er definert som inntekt under 60 prosent av nasjonal median inntekt. Se *Svensk statistikk*, «Högre andel äldre med låg inkomst i Sverige jämfört med Norden», 25. oktober 2017.
- 11) Ifølge Leif Pagrotsky, som da var minister for SAP, var avskaffelsen av arveavgiften en gave til Sveriges kapitalister fra statsminister Göran Persson som en kompensasjon for at han ved folkeavstemningen i 2003 ikke greide å sikre flertall for at Sverige skulle innføre euroen: Erik Sandberg, *Jakten på den försvunna skatten*, Stockholm 2017, s. 125 f.
- 12) Universitetsprofessor og ledende skattelobbyist Sven-Olof Lodin, og har fortalt historien i sine memoarer: *Professorn som blev näringslivetorped*, Stockholm

2009. «Torpedo» er som kjent gangsterslang for en som med trusler om vold tvinger fram tilbakebetaling av gjeld. Lodin var i 1992 sjef for Industriforbundets skatteavdeling, rap'en er sitert fra hans bok, s. 187f. – *O.a.*
- 13) *Dagens industri*, 1. mars 2010.
 - 14) H. Westerberg, «Goda tider för Stockholms Private Equity-bolag», *Affärsvärlden*, 13. september 2017.
 - 15) Göran Therborn, *Kapitalet, överheten och alla vi andra*, op.cit.
 - 16) Siden begynnelsen av dette hundreåret har Sverige også deltatt i «produksjonen av flyktninger» gjennom deltakelsen i USAs og NATOs kriger mot asylsøkernes hjemland – mer som et symbol på troskap til imperiemakten enn som en egentlig bidragsyter til ødeleggelsene. Svenske styrker deltok i okkupasjonen av Afghanistan fra 2002 og i NATOs krig mot Libya i 2011. Selv om Saudi-Arabia og De forente arabiske emirater kriger mot Jemen, selger Sverige fremdeles våpen til dem.
 - 17) Den velkjente lastebilfabrikken med samme navn på engelsk, Scania, er faktisk lokalisert i Södertälje, en industrisatelitt til Stockholm, 64 km mot nord.
 - 18) Ingrid Storm, «What does religiosity matter for attitudes to immigration? The impact of economic insecurity and religious norms in Europe», *European Societies*, 20:4, 2018, tabell 1.
 - 19) Kirsti Jylhä, Jens Rydgren og Pontus Strimling, *Sverigedemokraternas väljare*, Stockholm 2018. Data her kommer fra en storskala spørreundersøkelse gjennomført i februar og april 2018.
 - 20) Olle Folke et al., «Arbetslinjen och finanskris förklarar SD:s framgångar», *DN Debatt*, 5. september 2018.
 - 21) Sveriges Televisions (SVT) valgdagsmåling, SVT Valu.
 - 22) Kirsti Jylhä, Jens Rydgren og Pontus Strimling, *Sverigedemokraternas väljare*.
 - 23) Erik Vestin og Maria Oskarson, utfyllende materiale til «Den svenska klassröstingen på reträtt. Gör ett nytt klassschema någon skilnad?» Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Göteborg, 2015.
 - 24) Henrik Oscarsson og Sören Holmberg «Swedish Voting Behavior 1956-2014», Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Göteborg, 21. oktober 2015; SVTs valgdagsmåling 9. september 2018.
 - 25) Per Hedberg, «Väljarnas partier 2014» Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Göteborg 2015.
 - 26) SVTs valgdagsmåling, SVT Valu.
 - 27) Jmf. «illusorisk konsensus hos eliten om at økonomisk vekst og velferdsstaten har gjort spørsmålet om sosiale reformer og sosial rettferdighet irrelevant» nevnt tidligere i artikkelen. – *O.a.*
 - 28) SVT, op.cit.
 - 29) Folk i Stockholm har erfart dette på nært hold: Byggingen av et nytt sykehus, *Nya Karolinska*, oppført etter Blair-modellen med offentlig-privat samarbeid, som utviklet seg til en skandale med en sump av korrupsjon og kameraderi. Planene ble banket igjennom av ideologisk motiverte borgerlige politikere og en horde av konsulenter under ledelse av Boston Consulting Group – i strid med alle faglige og profesjonelle organisasjonene.
 - 30) Data fra arbeidsmarkedsundersøkelsen til Eurostat og Statistics Sweden.